

УДК 616.8—089 (07.07) 614.2.07.008.0 (470)

Удосконалення викладання нейрохірургії в медичних вузах України

Цимбалюк В.І., Бойченко І.Н.

Національний медичний університет ім.О.О.Богомольця, м.Київ, Україна

Ключові слова: вивчення, нейрохірургія, студент, програма, поглиблення, уніфікація викладання.

Вивчення основних питань нейрохірургії студентами медичних вузів є важливим етапом навчання, враховуючи зростання нейрохірургічної патології, що призводить до інвалідизації, а часто і смерті людей працездатного віку. Перебіг захворювання багато в чому залежить від своєчасності та адекватності одержання хворим лікарської допомоги. Виходячи з цього, лікар загальної практики повинен володіти основами нейрохірургії, уміти надавати невідкладну допомогу нейрохірургічним хворим в екстремальних умовах, застосовувати допоміжні діагностичні методи обстеження, оцінювати їх дані, поставити попередній діагноз, направити хворого в спеціалізовану нейрохірургічну клініку, яка при даній структурі організації охорони здоров'я здебільшого знаходиться в обласному центрі.

Останнім часом почали змінюватися навчальні програми без урахування думки клініцистів і виникла тенденція до згортання процесу навчання майбутніх лікарів загального профілю основ нейрохірургії, що негативно позначається на рівні їхньої підготовки.

У той же час збільшується частота і тяжкість нейрохірургічної патології. В нашій країні щорічно реєструється близько 200 тис хворих з черепно-мозковою травмою, в тому числі 25 тис. дітей та 3 тис. хворих з травмами хребта і спинного мозку. У структурі політравми черепно-мозкова травма складає 80%. Різко зросла кількість хворих з судинною патологією, яка проявляється геморагічними та ішемічними інсультами, більшість яких потребує хірургічного лікування в гострий період. Поряд з цим, збільшився відсоток хворих з пухлинами головного та спинного мозку, пологовою черепно-мозковою травмою, аномаліями розвитку ЦНС, больовими синдромами.

Тому поглиблене вивчення нейрохірургії необхідне для всіх студентів медичного факультету та стоматологів.

Нейрохірургія як наука і практична галузь

медицини відносно молода, вона виділилась з хірургії та неврології і сформувалась як самостійна дисципліна в межах ХІХ—ХХ століть.

Вивчення нейрохірургії в медичних вузах України має ще коротку історію і стало можливим після становлення нейрохірургії як фаху.

Перші спроби викладання нейрохірургії були зроблені професором П.С.Бабицьким в 1927 р., коли він почав читати приват-доцентський курс з цього предмета в Київському медичному інституті та в Київському інституті удосконалення лікарів. У міру розвитку нейрохірургії розширювалися можливості вивчення патології центральної та периферичної нервових систем суміжними фахівцями, почали готувати спеціалістів-нейрохірургів. В 1935 р. окремі лекції з нейрохірургії читав професор В.М.Шамов, а в 1936 р. при Харківському інституті удосконалення лікарів було створено кафедру нейрохірургії, якою керував професор Я.М.Павлонський.

У Київському медичному інституті в 1939—1940 рр. лекції з нейрохірургії читав на кафедрі загальної хірургії професор Л.О.Корейша.

Перша кафедра нейрохірургії в медичному вузі України була організована в 1960 р. професором В.Лісницькою (в Кримському медичному інституті).

1971 р. на I Всесоюзному з'їзді нейрохірургів було прийнято рішення про введення нейрохірургії в навчальну програму медичних інститутів, після чого приблизно протягом 5 років у всіх медичних вузах України відкрилися доцентські курси нейрохірургії при кафедрах неврології. В 1980 р. курс нейрохірургії при кафедрі неврології Київського медичного інституту був перетворений на кафедру нейрохірургії, якою завідував професор В.Г.Станіславський [2].

1987 р. на кафедрі нейрохірургії Київського медичного інституту було організовано факультет удосконалення викладачів кафедр та курсів

нейрохірургії України і республік Радянського Союзу. В цей час кафедрою завідував академік А.П.Ромоданов.

З 1992 р. кафедра нейрохірургії Українського державного медичного університету (тепер — Національний медичний університет) стала опорною. Кафедрою проводиться робота по удосконаленню та уніфікації викладання нейрохірургії в медичних вузах України, враховуючи важливе значення адекватної невідкладної допомоги більшості хворим з гострою патологією центральної та периферичної нервових систем.

На сьогодні в 15 медичних вузах України функціонує тільки 5 кафедр нейрохірургії, в 10 — нейрохірургія викладається на курсах нейрохірургії при інших кафедрах. При цьому не завжди виконується програма ЦМК МОЗ України, затверджена в 1996 р., яка викладанню нейрохірургії відводить 54 год. На жаль, не у всіх медичних вузах виділяється для навчання цього предмета така кількість годин. У деяких вузах викладання нейрохірургії проводиться на четвертому курсі, що є недоречним, оскільки студенти мають вивчати нейрохірургію після засвоєння основ неврології.

У Національному медичному університеті постановою ЦМК університету залишено викладання нейрохірургії на п'ятому курсі. Таку можливість використовують усі завідувачі кафедрами і курсами нейрохірургії, якщо мають підтримку навчальних відділів та ректорів медичних вузів.

Кафедрою нейрохірургії НМУ як опорною підготовлено програму для студентів, де обґрунтовано вивчення нейрохірургії саме на п'ятому курсі, після засвоєння основ неврології, що забезпечує зв'язок і послідовність в опануванні різних підрозділів медицини. Програму обговорено і затверджено на координаційній науково-методичній конференції завідувачів кафедрами та курсами нейрохірургії і подано в центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України.

Програма враховує сучасний етап розвитку нейрохірургії та необхідність засвоєння студентами основ патогенезу, клініки і діагностики, лікування найбільш поширених нейрохірургічних захворювань.

Ми вважаємо, що на вивчення предмета доцільно виділити 64 год, які слід розподіляти таким чином: на лекції — 12 год, практичні заняття — 42 год, самостійну позааудиторну роботу — 10 год. Заключний контроль знань проводиться у вигляді диференційованого заліку.

Лекційний курс повинен поглиблювати знання з найбільш важливих розділів нейрохірургії. Двогодинні лекції присвячуються конкретним проблемам, розкриттю сучасних досягнень нейрохірургії, а у зв'язку з тим, що нейротравматизм є патологією, яка найчастіше зустрічається, велика увага при цьому має приділятися засвоєнню методів своєчасної невідкладної допомоги хворим з черепно-мозковою травмою (ЧМТ), травмами хребта і спинного мозку, ушкодженням периферичних нервів на всіх етапах. Останнім часом збільшилась кількість судинних захворювань головного мозку, що диктує необхідність з'ясування патофізіологічних механізмів цієї патології, а також розгляд питань практичної невідкладної допомоги та адекватного лікування. Під час лекцій викладаються питання клініки, діагностики і сучасні методи хірургічного лікування пухлин головного та спинного мозку, основи функціональної та відновної нейрохірургії. Лекції необхідно ілюструвати слайдами, учбовими кінофільмами, таблицями, при необхідності доповнювати демонстрацією тематичних хворих.

Практичні заняття слід проводити на базах багатопрофільних нейрохірургічних клінік, тематичні практичні заняття — в безпосередньому контакті з хворими у клінічних підрозділах: поліклініці, діагностичних лабораторіях, перев'язочних, операційних, палатах та ін.

На практичних заняттях вивчаються клініка, діагностика і способи невідкладної допомоги хворим з черепно-мозковою травмою в гострий і віддалений періоди, з пухлинами головного і спинного мозку, судинними захворюваннями головного мозку. Приділяється увага питанням невідкладної допомоги хворим з травматичними ушкодженнями хребта і спинного мозку, периферичної нервової системи, вивчаються показання до хірургічного лікування остеохондрозу, а також перспективи розвитку функціональної та відновної нейрохірургії.

Навчання студентів включають: обстеження тематичних хворих, самостійну курацію, участь у роботі перев'язочної, присутність на нейрохірургічних операціях. Студенти беруть участь у роботі консультативної поліклініки, прийомі хворих нейрохірургічного профілю, в оцінці діагностичних можливостей таких допоміжних методів обстеження, як краніографія, спондилографія, люмбальна пункція, мієлографія, ехоенцефалографія, ЕЕГ, доплерографія, ангіографія, комп'ютерна томографія, магнітно-резонансна томографія, сцинтиграфія.

На практичних заняттях студенти також

знайомляться з особливостями клініки, діагностики і лікування хворих з різними видами нейрохірургічної патології залежно від віку. Звертається увага на клінічний перебіг цих захворювань у дітей та осіб похилого віку. Студенти вивчають вади розвитку головного і спинного мозку, показання до хірургічного лікування гідроцефалії.

Основою навчання студентів є курація тематичних хворих під керівництвом викладача. Студенти беруть участь у невідкладній допомозі хворим, яких госпіталізовано до клініки з нейротравмою і гострою патологією судин головного мозку. Основою практичних занять є обходи, клінічні конференції, робота в перев'язочній та операційній.

Проводячи курацію хворого, студент оформляє історію хвороби з розширеним викладом диференціального діагнозу і плану хірургічного лікування та з наступним захистом історії хвороби.

Під час вивчення предмета студент складає і відповідним чином оформляє реферат з науково-дослідної роботи, присвяченої одній із тем, включених до програми самостійного позааудиторного навчання, наближеної до його майбутнього фаху лікаря.

Наукові реферати заслуховуються на заключній конференції.

Ще раз наголошуємо, що для засвоєння основ нейрохірургії необхідно на п'ятому курсі виділяти 64 год, які розподіляються таким чином:

- для лекцій — 12,
- для практичних занять — 42,
- для самостійної роботи — 10.

По закінченні навчання студенти здають диференційований залік.

На жаль, запропонована програма ще й досі не затверджена ЦМК МОЗ України.

Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України зробив певні кроки до покращення викладання нейрохірургії і рішенням за №23—01—13/122 від 12.06.1998 р. програму навчання розширено за рахунок введення предмета в елективний курс за вибором на шостому курсі. Для цього на шостому курсі медичного і п'ятому курсі стоматологічного факультетів виділено 54 год, із них 36 год — аудиторних і 18 год — на позааудиторну роботу. Деяко незрозумілим залишається включення в програму годин для самостійної позааудиторної роботи. Навчальну програму з вибіркової дисципліни нейрохірургії уже складено опорною кафедрою нейрохірургії НМУ і подано в ЦМК МОЗ України.

Вважаємо, що розроблені опорною кафедрою плани поглибленого вивчення нейрохірургії повинні бути включені в робочі програми всіх медвузів України, з огляду на необхідність повноцінної підготовки лікарів загального профілю, яким доводиться надавати кваліфіковану допомогу хворим на всіх її етапах.

Навчаючи студентів, викладачі повинні пам'ятати вислів академіка А.П.Ромоданова, який писав: "Кожний нейрохірург та нейротравматолог, приступаючи до лікування потерпілого з травмою ЦНС одразу після травми, повинен знати, що якщо він що-небудь пропущає в лікуванні хворого на цьому етапі, то це буде пропущено назавжди" [1].

Слід зазначити, що студенти виявляють великий інтерес до нейрохірургії. Майбутні клініцисти розуміють свою відповідальність і ті складнощі, які на них чекають у роботі по одержанні диплома.

Базами навчання студентів повинні бути багатопрофільні нейрохірургічні відділення із сучасним обладнанням та високою хірургічною спроможністю. Потрібно підвищити активність викладачів з нейрохірургії щодо розширення існуючих кафедр і особливо стосовно перетворення курсів нейрохірургії на кафедри.

Зростання нейрохірургічної патології, прогрес нейрохірургії як науки та практичної галузі диктує необхідність розширеного та поглибленого вивчення предмета студентами, що підвищить рівень їх підготовки до клінічної роботи за будь-яким фахом. Втілення розширених програм навчання з нейрохірургії, видання навчальної та методичної літератури, створення кафедр нейрохірургії та розширення існуючих можливе при активній співпраці в цьому напрямку Української асоціації нейрохірургів та викладачів кафедр і курсів нейрохірургії медвузів України. Це сприятиме підвищенню рівня надання медичної допомоги населенню, що має велике практичне і соціальне значення.

Список літератури

1. Ромоданов А.П. Нейрохирургический аспект последствий закрытой травмы нервной системы //Нейрохирургия/ Респ.межвед. сборник. Вып.22. — К.: Здоров'я, 1989. — С. 3—10.
2. Цимбалюк В.І. Нариси історії нейрохірургії України //Журн. акад.мед.наук України. — 1996. — Т. 2, №1. — С. 153—164.

Усовершенствование преподавания
нейрохирургии в медицинских вузах Украины

Цымбалюк В.И., Бойченко И.Н.

Изучение основных вопросов нейрохирургии студентами имеет важное значение в подготовке врачей лечебного профиля. Кафедрой нейрохирургии Национального медицинского университета как опорной подготовлена унифицированная программа обучения студентов, согласно которой необходимо увеличить количество часов для изучения предмета до 64. Целесообразно ввести краткий курс преподавания дисциплины по неотложной помощи больным с сочетанной ЧМТ на стоматологическом факультете.

В статье излагается краткая история преподавания нейрохирургии в Украине, рекомендуется расширение кафедр, укрепление их квалифицированными кадрами.

Improvement of the study of neurosurgery
for medical students in Ukraine

Tsimbaliuk V.I., Boichenko I.N.

Study of basic neurosurgical pathology in medical school has significant importance. Neurosurgical department in the National Medical University prepared unified teaching program for students. According to it the number of hours for neurosurgical course should be increased up to 64, as well in dentistry faculty it is necessary to introduce special course of emergency and reconstructive neurosurgery for patients with craniofacial injury. We presenting short history of the teaching of neurosurgery in Ukraine, recommending to open new departments and to provide them with qualified specialists.

Коментар

до статті В.І.Цимбалюка, І.Н.Бойченко "Удосконалення викладання нейрохірургії в медичних вузах України".

Стаття присвячена надзвичайно важливій проблемі — удосконаленню викладання нейрохірургії в медичних вузах. Нейрохірургія багатомістка дисципліна, що вимагає знання патоморфології, хірургії, травматології, інтенсивної терапії, офтальмології та ін.

Нейрохірургічні захворювання характеризуються тяжким клінічним перебігом і, особливо, великою складністю лікування, високим відсотком смертності та інвалідизації. Сучасні досягнення медичної техніки дозволяють їх діагностувати на ранніх стадіях. Але для цього необхідні певні знання.

Звісна річ, що короткий термін навчання нейрохірургії у медвузах не забезпечує одержання таких знань. І стурбованість авторів цілком обгрунтована.

По суті стаття, є методичним висвітленням основ викладання нейрохірургії в медичних вузах. Велике значення надається проведенню практичних занять, тоді як лекції повинні мати проблемно-теоретичну спрямованість.

Робота В.І.Цимбалюка і І.Н.Бойченко може стати у нагоді педагогам медичних вузів. Науково обгрунтовані в статті положення дають всі підстави обстоювати нейрохірургію як одну із основних дисциплін, що викладаються в медичних вузах.

Не можу погодитися з тим, що слід підвищити активність нейрохірургів щодо розширення існуючих кафедр нейрохірургії. На мою думку, у вузах, де багато студентів, це обгрунтовано, а там, де їх менше, доцільно формувати кафедри неврології і нейрохірургії, оскільки це дає можливість проводити підготовку студентів із цих дуже близьких дисциплін.

Член-кор. АМН України, проф. М.Є.Поліщук,
завідувач кафедри нейрохірургії
Київська медична академія післядипломної освіти